

*Поворознюк С. І.,**доцент кафедри методик та технологій дошкільної освіти
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*

МЕТАФОРИЧНА АКСІОЛОГІЧНА НОМІНАЦІЯ ІМЕННИКІВ У МОВІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ

Анотація. У статті розкрито сутність поняття «метафорична аксіологічна номінація». Охарактеризовано основні типи іменників, які є базовими для метафоричного аксіологічного найменування в мові сучасних українських інтернет-видань «Українська правда», «Тиждень.ua», «IPress.ua». Визначено особливості виникнення позитивного чи негативного аксіологічного значення, а також причини зміни полюсу оцінки в семантиці зафіксованих іменникових метафор-прагмем.

Ключові слова: аксіологічне значення, позитивна оцінка, негативна оцінка, іменникова метафора, прагмема.

Постановка проблеми. Публіцистика є одним із найбільш виразних індикаторів суспільних проблем, настроїв, зацікавлень, важливим інструментом пропаганди суспільно-політичних ідей і переконань, формування громадської думки в українському соціумі, що здійснюється як через друковані ЗМІ, так і шляхом поширення суспільно важливої інформації в медіапросторі. Сучасна публіцистична комунікація вимагає постійного оновлення не тільки інформаційного середовища, каналів і засобів передачі соціальної інформації, а й врахування нових мовних смаків і вподобань представників соціуму, що є носіями тієї чи іншої мови. Зміни в структурі української мови, зумовлені її використанням у віртуальному спілкуванні загалом, і в здійсненні суспільно-політичної комунікації через інтернет-видання зокрема, спричинили необхідність визначення найбільш продуктивних мовних одиниць у реалізації номінативної, прагматичної та впливової функцій мови як засобу інтернет-спілкування. Серед них й іменникові метафори, що набувають аксіологічного компонента значення або змінюють полюс оцінки в мові сучасних українських інтернет-видань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З'ясування особливостей функціонування мовних засобів на матеріалі українських інтернет-видань на сьогодні присвячено ряд наукових розвідок. Основна увага в них зосереджена на розкритті таких аспектів: а) визначенні критеріїв ідентифікації інтернет-ресурсів, розмірів і структури медіасектору, сформованого українськими інтернет-виданнями, та особливостей розвитку інтернет-видань України (М. Чабаненко [1] та ін.); б) дослідженні процесу виникнення й утвердження інтернет-видань у медійному просторі України, а також проблемах легалізації і потреби законодавчого врегулювання їх діяльності (Г. Кашуба [2]); в) з'ясуванні особливостей формування нових ознак стильових різновидів української мови в мережі Інтернет (С. Чемеркін [3]); г) виявленні словотвірних і лексичних інновацій у мові сучасних інтернет-видань (І. Левчук [4], М. Навальна [5] та ін.); д) здійсненні аналізу структурного та контентного складників сайтів двомовних інтернет-видань України з врахуванням комунікативно-лінгвістичних трансформацій та відмінних рис будови творів інтернет-журналістики в умовах білінгвізму (С. Матвєєва [6]). Проте вивчення специфіки аксіологічного

смыслотворення, що є продуктивним репрезентантом зміни ціннісного сприйняття світу мовцями, здійснено ще не було, що й зумовлює актуальність досліджуваної теми.

Мета статті – визначити основні типи іменників, які є базовими для метафоричного аксіологічного найменування в мові сучасних українських інтернет-видань, дослідити особливості їх вживання.

Виклад основного матеріалу. Мова публіцистики найпершою реагує на мовні інновації. Найбільш продуктивною в цьому аспекті є мова засобів масової інформації, що функціонують в мережі Інтернет. «Інтернет-ЗМІ найоперативніші, вони можуть містити великі обсяги медіаповідомлень, доносити інформацію практично до будь-якого куточка земної кулі, застосовувати всі існуючі на сьогодні формати подачі інформації. До переваг інтернет-ЗМІ також відносять: гіпертекстові зв'язки; інтерактивні форми роботи з аудиторією, що дозволяють підтримувати цілодобовий контакт з користувачами і пропонувати їм можливість співтворчості, індивідуалізацію споживання медіапродукту» [1, с. 11].

Дослідження особливостей виникнення позитивного чи негативного аксіологічного значення, а також причини зміни полюсу оцінки в семантиці іменникових метафор-прагмем здійснювалося на матеріалі українських інтернет-видань «Українська правда», «Тиждень.ua» та «IPress.ua» протягом січня–травня 2018 року.

Аксіологічне значення, що виникає в семантичній структурі при номінативному акті, зумовлюється аксіологічними мотивами мовленнєвого спілкування, в результаті якого виникає нове значення чи відтінок значення, яке і є аксіологічним означенням об'єкта номінації та вираженням емоційно-оцінного ставлення суб'єкта. Процес такої номінації в сучасній лінгвістиці позначається кількома термінами, зокрема як «прагматична номінація» [7, с. 54], оскільки аксіологічне значення, що виникає в семантиці при номінативному акті, належить до прагматичного аспекту слова, або як «аксіологічна вторинна номінація» [8, с. 10], яка мислиться як «дериваційний процес, що зумовлюється аксіологічними мотивами мовленнєвого спілкування, в результаті якого з'являється нове значення/співзначення, що функціонує для аксіологічного означення або співзначення об'єкта найменування та для вираження емоційно-оцінного ставлення через аксіологічне підсилення будь-якої ознаки, зведення її до статусу вершинної» [8, с. 12]. З огляду на вищезазначене, більш доречним є використання терміну «метафорична аксіологічна номінація».

Метафорична аксіологічна номінація базується на зіставленні двох істот, предметів чи явищ, причому основою такого зіставлення є певна властивість чи риса, спільна для обох порівнюваних величин, яка в сучасному мовознавстві позначається терміном *tertium comparationis* (третій член порівняння) [9, с. 10] і представлена подібністю за інтелектуальними здіб-

ностями, характером, особливостями поведінки, зовнішнім виглядом тощо. За такого найменування відбувається зміна знаку оцінки в семантиці лексем у межах аксіологічної шкали.

В аналізованому матеріалі виникнення метафоризованого аксіологічного значення спостерігається насамперед в іменниках – назвах людей за професією або родом діяльності, серед яких більшість іменникових метафор складають мовні одиниці, які в процесі переосмислення змінили знак оцінки «+» на протилежний і набули в контексті негативнооцінного значення, наприклад: *суфлер*, *трубадур*, *казкар*.

Іменникова лексема *суфлер*, що початково мала позитивнооцінене значення, позначаючи людину – працівника театру, який під час репетиції та вистави підказував акторам текст ролі [10, с. 863], в аналізованому контексті зазнала аксіологічної метафоризації, внаслідок якої набула негативного компонента значення, вживаючись для іменування людини, що диктує, встановлює свої, не завжди чесні, правила життя: *Але засалом у голодні 1990-ті ми мали відносно самостійні (у сенсі російських впливів) ЗМІ. Кожному добре відомі імена першої генерації «I+I» – усі ці зірки журналістики зійшли саме за доби незалежності, вели мовлення українською, реалізували успішні проекти без «суфлерів» із Москви* («Тижень.іа», 27.04.2018 р.).

Негативнооціним у мові сучасних українських інтернет-видань є і лексема *трубадур* – поет, співець або той, хто прославляє, звеличує кого-, що-небудь [11, с. 289]; в аналізованому матеріалі цей іменник вживається для зневажливої оцінки пропагандистів історично неприйнятної та ворожої ідеології: *Якщо подивитися архіви ток-шоу, які йшли на українських телеканалах після Помаранчевої революції, то ми помітимо, що частими гостями цих програм були не тільки Борис Немцов, а й Владімір Жириновський, Константін Затулін, «свободівець» Андрій Ілєнко в прямому ефірі з «трубадуром імперії» Нікітою Міхалковим* («Тижень.іа», 27.04.2018 р.).

Казкарем споконвіку називають людину, яка створює або розповідає казки [12, с. 71], але ця лексема може змінити притаманну їй позитивну оцінку на негативну, коли використовується для позначення людей, які розповідають неправдиві, а іноді й надзвичайно шкідливі історії: *Один мій сусід із мрійливістю досвідченого казкаря розповідав усім за кухлем пива, як поїде зварювальником до Керчі будувати міст та отримає величезний заробіток, із якого відремонтує свій старий дім, почне будувати кухню та придбає гарний одяг... Лише уявіть собі, як він мріяв! І, звісно ж, нікуди не поїхав* («Тижень.іа», 20.04.2018 р.).

В мові інтернет-видань зафіксовано й оцінні іменники – назви тварин, які включають в семантичну структуру компонент, що базується на метафоричному перенесенні, і мають сему характеристики як диференційну. Такі зоономінації дають можливість чітко і точно охарактеризувати об'єкт мовлення з позиції ставлення до нього самого мовця або соціуму в цілому, збагачують мову і надають їй різноманітних емоційно-експресивних відтінків [13, с. 103]. Зазначені зооморфізми найчастіше використовуються зі зниженою оцінкою. Наприклад, оцінні іменники на означення плазунів: *змія* – зло, лють, підступність: *Зараз батьки не знають, що я на війні. А оружина та доньки знають. Це діти придумали мені позивний. Кажуть: ти їдеш на війну боротися зі зміями, гадами», тому зватимешся Манустом, як Ріккі-Тіккі-Таві з мультфільму* («Тижень.іа», 18.04.2018 р.).

Оцінні іменники на позначення астрономічних тіл, зафіксовані в аналізованому матеріалі, виражають позитивну оцінку, метафоризуючись за подібністю розміру, форми, кольору, швидкісних характеристик тощо. Наприклад, іменник *зірка* в прямому значенні вживається для найменування самосвітнього небесного тіла, що являє собою скупчення розжарених газів [14, с. 576], але метафоризуючись, використовується для позначення дуже відомої в певній галузі людини, найчастіше, в сфері культури переважно з оцінкою знаку «+»: *<...> українські користувачі помітили одну особливість: більше уваги приділяється не простим громадянам, а лідерам соцмережі, людям із великою кількістю друзів і підписників. Зазвичай це зірки шоу-бізнесу чи спорту, політики або громадські активісти* («Тижень.іа», 21.04.2018 р.); *Кожному добре відомі імена першої генерації «I+I» – усі ці зірки журналістики зійшли саме за доби незалежності <...>* («Тижень.іа», 27.04.2018 р.).

Однак для позначення небажаних персон ця мовна одиниця вживається в аналізованому контексті з негативним аксіологічним компонентом значення: *Той формат не диктували з Банкової, моду на російських у нашому медіапросторі абсолютно безперешкодно принесли «зірки», яких, на думку тодішніх телебосів, гостро бракувало українському ТБ* («Тижень.іа», 27.04.2018 р.).

Із інгерентно оціним негативним значенням у мові сучасних українських інтернет-видань вживаються й назви міфічних потворних істот, наприклад іменник *монстр*, який внаслідок метафоричного переосмислення використовується для номінації людини чи іншої суспільної реальності, «яка різко виділяється своїми негативними рисами» [12, с. 798]: *Пишний мав перетворити державного бюрократичного «монстра» на незалежний від політичних впливів сучасний банк. І Ощадбанк, без сумніву, змінився. Принаймні його зовнішній вигляд. Проте процеси, що відбуваються всередині банку, викликають чимало запитань* («Українська правда», 04.04.2018 р.).

Продуктивним джерелом метафоричної аксіологічної номінації є й іменники – назви побутових предметів, які в аналізованому контексті набувають інтенсивно негативного аксіологічного значення внаслідок їх вживання для позначення реальностей українського суспільно-політичного життя: *інструмент* («Щоб цю територію не забрали, її треба було впорядковувати. І Громадський бюджет тут хорошиий інструмент. Голосування у нас відбувалося «в полях». Активісти ходили з листівками по району, агітували, пояснювали, чому потрібно голосувати. Ми розповідали, що таке Банк-ID, Цифровий підпис, Мобайл-ID. Було складно» («Тижень.іа», 23.04.2018 р.); *батіг* (*Батіг інтелектуальної власності: чому США забрали в Україні торговельні пільги* («Українська правда», 07.05.2018 р.)).

Найчисленнішою групою оцінних іменникових метафор, зафіксованих в аналізованому контексті, є мовні одиниці, в основі яких лежать терміни з різних галузей наукового знання, що проєктуються на соціум і відображають оцінку ключових суспільних процесів: *градус* (*У кращому випадку варто сподіватися на зниження градусу ворожих до України заяв на декілька років. Але цілком ймовірно, що й такого результату не буде* («Українська правда», 05.01.2018 р.); *замороження* (*Оскільки жінки частіше працюють у низькооплачуваних секторах і на низькооплачуваних посадах, таке замороження «мінімалки» вдарило насамперед по їхніх зарплатах* («Українська правда», 07.03.2018 р.); *вакцина* (*На персональному сайті Москаль написав, що йому хочеться спеціально для*

Супрун» замовити **вакцину** від дрімучої некомпетентності, непрофесіоналізму і неадекватності, прищепити її, а потім відправити підводним човном реформувати медицину в Америці» («IPress.ua», 28.02.2018 р.).

Такі іменникові прагми змінюють залежно від суспільно-політичного контексту полюс оцінки з позитивного або нейтрального на негативний, завдяки чому відбувається підвищення ступеня експресивізації мовлення інтернет-видань.

Висновки. Отже, основними типами іменників, які зазнають метафоричного аксіологічного переосмислення за шкалою «добре»/«погано», «корисно»/«шкідливо», «справедливо»/«несправедливо», є назви людей за професією або родом діяльності, назви тварин, астрономічних тіл, міфічних потворних істот, побутових предметів, а також терміни з різних галузей наукового знання. Вживання таких одиниць сприяє підсиленню прагматичної оцінності мови сучасних українських інтернет-видань. Перспективи подальших досліджень полягають у з'ясуванні стилістичної ролі фразеологічних одиниць у репрезентації ціннісної системи сучасного українського суспільства на матеріалі мови інтернет-видань.

Література:

1. Чабаненко М.В. Інтернет-видання України: становлення та особливості розвитку: автореф. дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій: спец. 27.00.04 «Теорія та історія журналістики». Запоріжжя, 2010. 27 с.
2. Кашуба Г. Українські інтернет-видання: комунікативно-лінгвістичні та правові аспекти. Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика». 2004. Вип. 25. С. 474–480.
3. Чемеркін С. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньо-структурні процеси. К., 2009. 240 с.
4. Левчук І. Функційно-семантична специфіка префіксальних новостворів із компонентом анти- у мові інтернет-видань. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2014. № 12. С. 93–96.
5. Навальна М. Новітні лексичні процеси в мові інтернет-видання «Українська правда» на початку XXI ст. Studia Ukrainica Poznaniensia. ZESZYTY III. Poznan, 2015. S. 165–173.
6. Матвєєва С.А. Двомовні інтернет-видання: контентний та структурний аспекти. Система і структура східнослов'янських мов. 2015. Випуск 9. С. 132–138.
7. Словник української мови: в 11 т. / ред. колег. І.К. Білодід (голова) та ін. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 3: 3. К., 1972. 744 с.
8. Словник української мови: в 11 т. / ред. колег. І.К. Білодід (голова) та ін. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 4: 1–М. К., 1973. 840 с.

9. Словник української мови: в 11 т. / ред. колег. І.К. Білодід (голова) та ін. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 9: С.–К., 1978. 916 с.
10. Словник української мови: в 11 т. / ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 10: Т–Ф. К., 1979. 658 с.
11. Тропина Н.И. Глагол как средство речевого воздействия (в публицистике на международные темы); под ред. Н.В. Вакурова. М.: Изд-во МГУ, 1989. 96 с.
12. Антонченко Т.М. Основні тенденції аксіологічних змін у семантичній структурі американізмів: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». К., 2000. 20 с.
13. Голод О.Є. Особливості семантики та функціонування пейоративної лексики в сучасній німецькій мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Львів, 2001. 18 с.
14. Равлюк С.І. Аксіологічна лексика і фразеологія художньо-публіцистичних виступів 90-х років ХХ століття: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». К., 2003. 209 с.

Поворозник С. І. Метафорическая аксиологическая номинация имён существительных в языке современных украинских интернет-изданий

Аннотация. В статье раскрыта сущность понятия «метафорическая аксиологическая номинация». Охарактеризованы основные типы имён существительных, которые являются базовыми для метафорического аксиологического наименования в языке современных украинских интернет-изданий «Українська правда», «Тыждень.ua», «IPress.ua». Определены особенности возникновения положительного или отрицательного аксиологического значения, а также причины изменения полюса оценки в семантике зафиксированных метафор-прагмем, выраженных именем существительным.

Ключевые слова: аксиологическое значение, положительная оценка, негативная оценка, метафора, выраженная существительным, прагмема.

Povorozniuk S. Metaphorical axiological nomination of nouns in the language of modern Ukrainian Internet-media

Summary. The article describes the essence of the concept «metaphorical axiological nomination». The main types of basic for the metaphorical axiological naming nouns have been described (on the material of modern Ukrainian Internet media language such as «Ukrainska Pravda», «Tyzhden.ua», «IPress.ua»). The features of the appearance of positive or negative axiological significance, as well as the reasons for the changing of the pole of estimation in the semantics of the recorded noun pragmatic metaphor have been determined.

Key words: axiological meaning, positive evaluation, negative evaluation, noun metaphors, pragmem.